

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

SOCIAL RESPONSIBILITY OF ENTERPRISE AND ITS INTERNATIONAL STANDARDS

Топішко І.І.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Острозька академія»

Топішко Н.П.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економічної теорії,
менеджменту та маркетингу,
Національний університет «Острозька академія»

Галецька Т.І.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економічної теорії,
менеджменту та маркетингу,
Національний університет «Острозька академія»

У статті розкрито сутність поняття «соціальна відповідальність підприємства». Акцентовано увагу на тренді сучасного його розуміння в контексті концепції «сталого розвитку». Така ситуація актуалізує проблему створення механізмів підтримки соціального компромісу в суспільстві. Проаналізовано зарубіжний досвід корпоративної соціальної відповідальності. Охарактеризовано основні міжнародні стандарти ведення соціально відповідального бізнесу, їх вплив на діяльність суб'єктів економіки. Обґрунтовано необхідність дотримання їх у господарській діяльності підприємств в Україні.

Ключові слова: соціальна відповідальність підприємства, міжнародні стандарти, соціальна звітність, Глобальний договір ООН, моделі корпоративної соціальної відповідальності.

В статье раскрыто содержание понятия «социальная ответственность предприятия». Акцентируется внимание на тренде современного его понимания в контексте концепции «устойчивого развития». Такая ситуация актуализирует проблему создания механизмов поддержки социального компромисса в обществе. Проанализировано зарубежный опыт корпоративной социальной ответственности. Охарактеризованы основные международные стандарты ведения социально ответственного бизнеса, их влияние на деятельность субъектов экономики. Обоснована необходимость соблюдения их в хозяйственной деятельности предприятий в Украине.

Ключевые слова: социальная ответственность предприятия, международные стандарты, социальная отчетность, Глобальный договор ООН, модели корпоративной социальной ответственности.

The essence of the concept of "social responsibility of enterprises" was uncovered in the article. Modern understanding of this idea in context of the "sustainable development" was in the centre of attention. This situation actualizes the problem of creating social compromise mechanisms of support in society. Foreign experience of corporate social responsibility was analyzed. Basic international standards of social responsible business and its impact on economic actors activity were described. The necessity of international standards compliance in activity of business enterprises in Ukraine were grounded.

Keywords: social responsibility of enterprise, international standards, social statements, UN Global Compact, models of corporate social responsibility.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Зрушення в структурі економіки та механізмах управління, що відбуваються, відображають докорінні зміни в матеріальних

засадах виробництва і формуванні нового типу соціально-економічних відносин. Умови суспільного поділу праці та господарювання трансформуються в напрямі посилення спеціалізації країн, їх взаємозалежності та взаємовпливу,

зростання ролі ТНК та їх потенціалу щодо здійснення соціальних програм.

За непростих умов соціально-економічних перетворень сучасного світу актуалізуються проблеми пошуку ефективних підходів економічного і соціального поступу. Зростає потреба в адекватних моделях господарювання на мікро- і макrorівні, їх узгодженні як відображення ефективних стратегій розвитку та конкуренції в умовах глобалізаційних викликів. У якості ключових факторів-індикаторів успішних моделей господарської діяльності і конкурентних переваг розглядають нові технології виробництва, персонал високого рівня професіоналізму, нові методи управління та управлінські рішення, новітні технології виходу на ринок [1, с. 75].

Одночасно наявна тенденція до перегляду соціальної доктрини, посилення соціального демпінгу, який часто підтримується державою. З метою підвищення позицій національного бізнесу в міжнародному конкурентному середовищі скорочується обсяг фінансування соціальних зобов'язань уряду, поступово знижується реальна заробітна плата найманої робочої сили. Зменшення відрахувань у державний бюджет, зростання майнової нерівності та бідності, загострення соціальних протиріч погіршує умови соціального середовища.

Така ситуація актуалізує проблему створення механізмів підтримки соціального компромісу в суспільстві. Одним із таких інституціональних механізмів соціального контролю та створення умов для збалансування особистих, колективних і суспільних інтересів є система забезпечення і підтримки соціальної відповідальності особи, бізнесу і держави за формування нормальних умов життєдіяльності соціуму.

В умовах глобалізації та інтеграції, становлення мережевої економіки і суспільства знань, стрімкого розширення та ускладнення взаємозв'язків національних господарств і людей, зростання їх взаємозалежності, світові організації надають особливу увагу забезпеченню стабільності умов функціонування бізнесу, у т.ч. на основі запровадження міжнародних стандартів соціальної відповідальності підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спираються автори. Засадничі положення концепції соціальної відповідальності бізнесу розроблено в працях зарубіжних вчених Р. Акермана, Р. Бауера, Г. Боуена, Д. Броннана, С. Вартіка, Д. Вотави, Д. Вуда, К. Девіса, П. Друкера, А. Керролла, Ф. Кохрена, Д. Свансона, С. Сеті, В. Фредерік, М. Шварца та ін.

В Україні ця тематика досліджується в працях І.О. Ворончак [2], І.В. Грановської [3], А.М. Колота [4], С.Я. Король [5], В.А. Крикуна [6], С.О. Левицької [7], Т. Маматової [8] та інших науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується

означена стаття. Сучасні соціально-економічні перетворення актуалізують пошук умов неконфліктної взаємодії бізнесу, держави, суспільства. Важливо сприяти включенню принципів і форм соціальної відповідальності в стратегію розвитку українських компаній.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою дослідження є визначення основних міжнародних стандартів ведення соціально відповідального бізнесу та заходів щодо його стимулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Концепція соціально відповідальної діяльності підприємства у внутрішньому та зовнішньому середовищі відображає еволюцію поглядів науковців на суспільну роль бізнесу і формування вимог соціуму щодо принципів його ведення.

У своєму становленні концепція соціальної відповідальності підприємства як системи економіко-правових та організаційних принципів і заходів дотримання збалансованої соціально-економічної та екологічної господарської діяльності пройшла певний шлях еволюції. Базовими концепціями стали теорії корпоративної соціальної відповідальності (Corporate Social Responsibility) (1950-1970 pp.), корпоративної соціальної сприйнятливості (Corporate Social Responsiveness) (1970-1990 pp.), корпоративної соціальної діяльності (Corporate Social Performance – CSP) (1980-2000-ні pp.) [4].

Фундаментальні поняття соціальної відповідальності бізнесу деталізовані в таких концепціях [9; 10; 11]:

– «заінтересованих сторін (стейкхолдерів)» (принципи взаємодії бізнесу з працівниками, покупцями, акціонерами, постачальниками, місцевою громадою, державою і суспільством загалом) [6];

– корпоративного громадянства (стратегія взаємодії бізнесу з суспільством щодо сприяння його ефективному і сталому розвитку) [12; 13];

– концепція проактивності (як засіб реагування на виклики сталого розвитку на основі реакції або стратегічного (проактивного) підходу) [14];

– концепція корпоративної підзвітності (компанії мають стати більш підзвітними перед суспільством, а не лише перед своїми зацікавленими сторонами за наслідки власної господарської діяльності) [14];

– добровільна концепція (зобов'язання компанії досягати довгострокових цілей, в яких зацікавлене суспільство) [14];

– корпоративної стійкості (мікроекономічне трактування концепції сталого розвитку як такого, що «відповідає потребам нинішнього покоління, не входячи в протиріччя з потребами і прагненнями поколінь майбутнього») [15, с. 179].

Науковці зазначають, що в останні десятиліття відбувалися зміни в трактуванні поняття

«соціальна відповідальність» у бік поняття «сталий розвиток» як такого, що об'єднує екологічні, соціальні, управлінські аспекти діяльності [15; 16; 17]. Про цей тренд свідчить зростання числа компаній, які поруч із фінансовими результатами господарювання оприлюднюють нефінансову звітність щодо екологічних і соціальних аспектів їх діяльності [3].

Однозначного визначення змісту поняття «соціальна відповідальність» немає внаслідок його комплексності. Воно є системним і відображає систему цінностей соціуму. За такого підходу сутність категорії характеризують як сукупність різних діалектично взаємопов'язаних видів відповідальності (економічної, правової, моральної, політичної, професійної тощо). У звуженому розумінні враховують міру, ступінь прийняття будь-яким соціальним суб'єктом, групою соціально-значущих цілей суспільства, готовність до виконання взаємних прав і обов'язків у процесі сумісної діяльності з метою не нанесення збитку усталеному розвитку суспільства загалом та окремих спільнот, індивідам. Соціальна відповідальність слугує механізмом взаємозалежності соціальних суб'єктів, що займають різні статусні позиції в соціальній ієрархії [18, с. 134].

У контексті підходу, що об'єднує економічний, соціальний та екологічний аспекти наслідків ведення бізнесу, соціальна відповідальність підприємства розглядається як «внесок, який компанія вкладає в суспільство за допомогою її основної діяльності, соціальних інвестицій і з урахуванням пріоритетів державної соціальної політики» [14, с. 1; 19].

Отже, соціальну відповідальність бізнесу визначають як принципи, механізми та дії суб'єктів господарювання щодо формування взаємовідносин із суспільством, органами влади, населенням, партнерами з метою «узгодження та/або задоволення соціальних, економічних, фінансових, етичних інтересів усіх сторін при частковій або повній компенсації ринкових неспроможностей та обмежень» [20].

Втілення основних положень концепції соціально відповідального бізнесу в господарську практику залежить від стану і пріоритетів соціально-економічного розвитку країни та її інституціонального середовища, ступеня державного регулювання, зрілості громадянського суспільства. На її формування впливають особливості галузевої належності підприємства, цілі діяльності, розміри та місце розташування, ступінь участі в міжнародному бізнесі, етичні принципи власників компанії тощо.

Соціальна відповідальність підприємства реалізується у внутрішньому та зовнішньому середовищі. У внутрішньому її спрямовано на дотримання трудових прав робітників, підготовку кадрів тощо. У зовнішньому середовищі вона реалізується у довільній формі (корпоративна філантропія, добродійний маркетинг,

волонтерська робота в межах певного соціального проекту, взаємодія з громадами, охорона навколишнього середовища тощо). Основними принципами її здійснення є встановлення довгострокових відносин із стейкхолдерами, підтримання репутації надійного партнера, орієнтація на споживача, новаторство, відповідальне ставлення до вирішення соціальних та екологічних проблем тощо.

Зважаючи на роль держави і механізм взаємодії між суб'єктами суспільних відносин серед багатьох моделей корпоративної соціальної відповідальності виокремлюють американську, європейську та японську [2; 21]. Ліберальна американська її модель поширена у США, Канаді, англійських державах Африки та Латинської Америки. Втручання держави в економіку обмежене. Соціальна відповідальність ґрунтується на добровільних засадах. Реалізується переважно у формі благодійництва, меценатства, волонтерства. У формі зниження податків заохочується урядом, підтримується суспільством. В Європі (Швеція, Франція, Данія, Фінляндія) концепція соціально відповідальної поведінки компаній інтегрована в громадську політику і регулюється державою. В японській моделі увагу скеровано на внутрішнє середовище компанії. Роль держави значна. Проводиться політика вирівнювання доходів населення. Вирішенню соціально-економічних проблем притаманний високий рівень колективізму.

Ступінь реалізації соціальної відповідальності має прояв в якості взаємодії сторін соціальних партнерських відносин суб'єктів господарювання. Також у дотриманні міжнародних стандартів ведення соціально відповідального бізнесу, в яких закладено певні критерії. Це сумлінне ставлення до сплати податків; дотримання вимог міжнародного і національного законодавства, виробництво якісної продукції, розробка соціальних програм компанії, участь у соціальних проектах регіонального і загального масштабу, охорона навколишнього середовища, благодійні проекти тощо. В якості міжнародного механізму формування соціально відповідальної поведінки суб'єктів економіки використовується також Кодекс ділової етики, декларації, хартії.

Міжнародні стандарти соціально відповідального бізнесу світової структури почали формувати наприкінці ХХ ст. [18]:

– 1996 р. – сформована Європейська бізнес-мережа «Корпоративна соціальна відповідальність – Європа» (European Business Network – CSR Europe) з метою пропаганди ідей і досвіду його принципів;

– 1997 р. – створена Глобальна ініціатива з надання звітності (Global Reporting Initiative) для розробки стандартів соціальної (нефінансової) звітності компаній;

– 2000 р. – сформульовано «Глобальний договір» (Global Compact) [22].

У «Глобальному договорі» визначено десять засадничих принципів соціальної відповідальності компанії. Зазначені процедури і практики ведення соціально відповідального бізнесу (організаційне управління, права людини, трудові відносини, етична операційна діяльність, захист навколишнього середовища захист прав споживачів розвиток територіальних громад і співпраця з ними). Визначено форми підготовки соціальної звітності.

У міжнародній практиці складання нефінансової звітності використовуються такі форми соціальної звітності [3]:

- звіт довільної форми;
- комплексний звіт, побудований з використанням певного методу потрібного підсумку, який включає економічні, екологічні та соціальні показники: (Triple Bottom-Line); Лондонської групи порівняльного аналізу (London Benchmarking Group); групи корпоративного громадянства (Corporate Social Citizenship) або ін.;
- стандартизований звіт (міжнародні стандарти серії: AA1000, ISO-14000, ISO-9000, ISO-2600, SA8000, GRI, стандарти Саншайн тощо).

Довільна форма соціального звіту зручна і призначена для зовнішніх аудиторів. Однак її важко застосувати для порівняння із міжнародними стандартами. Від великих підприємств, які виходять на світовий ринок, вимагають стандартизованого звіту для соціального аудиту. Зокрема, дотримання стандартів серій:

- ISO (Міжнародна Організація Стандартизації) – зобов'язання бізнесу систематично дотримуватися екологічних показників;
- GRI (Глобальна Ініціатива Звітування) щодо формування соціально-економічних та екологічних напрямків діяльності організацій;
- SA (Social Accountabiliti International) – покращення умов праці на основі добровільного їх моніторингу, сертифікації та оцінювання.

Міжнародні стандарти серії ISO-9000 стосуються управління якістю продукції. Серію ISO-14000 (14010, 14011/1, 14012) представлено стандартними вимогами до системи екологічного менеджменту. Наприклад, ISO-14001 – прийняття зобов'язань щодо «Системи екологічного менеджменту – специфікація і керівництво з використання».

Стандарти серії SA-8000 засновано на етичних принципах Конвенцій МОП, Всесвітньої Декларації прав людини та інших документах з прав людини. Стандарти інтегруються в систему менеджменту організацій.

Міжнародні стандарти соціальної (нефінансової) звітності представлено серією AA-1000

(Account Ability) як системи критеріїв, принципів, методичних рекомендацій для оцінки результатів компанії у цій сфері.

Система показників серії GRI містить вимоги до набору показників та якості соціальної звітності.

Таким чином, засадничі положення системи міжнародних стандартів соціального управління підприємством в основному розроблено. Актуальним є сам процес їх досягнення в діяльності підприємств в Україні з метою поліпшення середовища життєдіяльності в умовах формування ринкового механізму господарювання та глобалізації. Основні перешкоди їх впровадженню:

- декларативність активності, неможливість контролю цільового використання коштів;
- відсутність критеріїв оцінки соціальної відповідальності компанії;
- недосконалість відповідного законодавства;
- низький рівень корпоративної культури, недостатній розвиток благодійної і соціальної діяльності;
- фінансово-економічна слабкість значної частки господарюючих суб'єктів, їх орієнтація на виживання;
- правовий нігілізм і деформація правової свідомості у дотриманні чинного законодавства;
- закритість інформації більшості суб'єктів господарювання для широкої громадськості.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Україна проходить етап системних трансформацій. В умовах первісного нагромадження капіталу нагальною проблемою стає посилення соціальної спрямованості діяльності суб'єктів ринку. Багато-векторні та глибинні зміни умов господарювання актуалізують пошук шляхів суспільного поступу на безконфліктній, неантагоністичній основі.

У країні ведеться робота на інформаційному та організаційному рівнях щодо впровадження принципів соціально відповідального бізнесу, у т. ч. дотримання його міжнародних стандартів. Однак реалії часто розходяться з теорією. Потрібно посилити пропаганду в цьому напрямі. Формувати державні механізми стимулювання системного вдосконалення соціальної відповідальності суб'єктів господарювання. Сприяти суб'єктам господарювання, які розробляють і реалізують власні стратегії соціальної відповідальності, оприлюднюють нефінансову звітність, покращують життя територіальних громад. Запровадити обов'язкові стандарти соціальної звітності. Розширити можливості надання різного роду пільг при виконанні компаніями соціально важливих проектів. Ця робота спрямована у майбутнє.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Куцик П.О., Ковтун О.І., Башнянин Г.І. Джерела і стратегії розвитку та забезпечення конкурентного лідерства сучасних корпорацій у глобальній економіці / П.О. Куцик, О.І. Ковтун, Г.І. Башнянин // Економіка України. – 2015. – № 7 (644). – С. 72-86.

2. Ворончак І.О., Демачкович Л.М. Стратегія формування організаційної культури вітчизняних підприємств на засадах соціальної відповідальності бізнесу: регіональний аспект / І.О. Ворончак, Л.М. Демачкович // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – № 4 (04). – С. 265-270.
3. Грановська І.В. Міжнародні стандарти звітності соціальної відповідальності бізнесу / І.В. Грановська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Evu/2012_19_1/Granovsk.pdf
4. Колот А. Сучасна філософія корпоративної соціальної відповідальності: еволюція поглядів / А. Колот // Україна : аспекти праці. – 2013. – № 8. – С. 3-17
5. Король С.Я. Нормативні документи із соціальної відповідальності бізнесу / С.Я. Король // Економіка України. – 2013. – № 9 (622). – С. 85-96.
6. Крикун В.А. Сутність та еволюція концепції соціальної відповідальності бізнесу / В.А. Крикун // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Випуск 6. Ч. 1. – С. 91-94.
7. Левицька С.О. Соціальна складова підприємницької діяльності як об'єкт обліку / С.О. Левицька // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – Острог: Видавництво НУ «Острозька академія», 2014. – Випуск 26. – С. 114-118.
8. Маматова Т. Міжнародні стандарти корпоративної соціальної відповідальності: механізм адаптації для органів державного контролю України / Т. Маматова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01\(4\)/10mtvdku.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01(4)/10mtvdku.pdf)
9. Taking the Temperature of CSR Leaders // A survey of global CSR leaders by Business for Social Responsibility and the Dutch Ministry of Economic Affairs . – 2005.
10. Матеріали веб-сайту : <http://www.un.org.ua/> Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження. – К., 2005. – 48 с.
11. Котлер Ф., Ненсі Л. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Пер. з англ. С. Яринич . – К.: Стандарт, 2005. – 302 с.
12. Дзевелюк М.В. Концепція корпоративного громадянства в сучасній державі як феномен глобалізаційних процесів / М.В. Дзевелюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Випуск 2. Том 1. – С. 133-137.
13. Хома Н.М. Корпоративне громадянство як форма взаємодії держави, бізнесу та суспільства // Н.М. Хома // «Панорама політологічних студій». Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного ун-ту, 2013. – Випуск 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/Pps_2013_11_18.pdf
14. Малік І.П. Основні концепції соціальної відповідальності бізнесу / І.П. Малік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.confcontact.com/2008febr/5_malik.php бізнес.
15. Бандилко О.С. Корпоративна стійкість та стійкий розвиток як прояв сучасної соціалізації підприємства / О.С. Бандилко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/viec_2012_4_62.pdf
16. Рогов Г.К. Теоретична сутність і взаємозв'язок сталого розвитку, корпоративної та фінансової стійкості / Г.К. Рогов // Економіст. – 2015. – № 6 – С. 28 – 31.
17. Рогов Г.К. Формування бюджетного механізму корпоративного сталого розвитку / Г.К. Рогов // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка» – 2016. – Вип. 1 (47). Т. 1 – С.390 – 395.
18. Андрущенко А.І., Рябець І.М. Соціальна відповідальність: теоретико-методологічний аспект аналізу / А.І. Андрущенко, І.М. Рябець // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.readera.org/article/sotsialna-vidpovidalnist-teoretyeko-metodolohichniy-aspekt-analizu-10157455.html> readera.org
19. Taking the Temperature of CSR Leaders // A survey of global CSR leaders by Business for Social Responsibility and the Dutch Ministry of Economic Affairs . – 2005.
20. Глобальні стандарти соціальної відповідальності бізнесу // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: auditor.com.ua/uk/component/na_archive/1241?view=material
21. Колосок А. Зарубіжний досвід соціальної відповідальності бізнесу та перспективи його застосування в Україні / А. Колосок // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. – 2015. – № 1. – С. 15-19.
22. Глобальний договір ООН // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mlsp.gov.ua/.../article%3Bsessionid=07E30561B5BF4DDE28B50